

EL BALL DE BASTONS DE TORREDEMBARRA

10 ANYS DE LA SEVA RECUPERACIÓ

ANTECEDENTS

El Ball de Bastons és una de les danses més tradicionals de la nostra vila i la que, sens dubte, ha estat més present a la festa major de Torredembarra al llarg dels anys. Diversos folkloristes han deixat constància d'aquest fet. Francesc Pujol i Joan Amades en el seu "Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música i sonadors." citen Torredembarra com a població històricament bastonera¹. També Amades, al seu "Costumari català", publicat l'any 1950, diu que antigament a Torredembarra s'havien ballat els balls de: "valencians, cercolets, pastorets, Sebastiana del Castillo, diables, bastons, la Moixiganga i encara d'altres"². Igualment, Aureli Capmany, en un estudi realitzat l'any 1944 sobre el Ball de Bastons de Gelida³, inclou Torredembarra dins una relació de poblacions on es té constància que es ballava o s'havia ballat el Ball de Bastons.

Amb tot, la referència més antiga la trobem a la premsa de mitjans del segle XIX. Concretament en un extens i conegudíssim article sobre la Festa Major de Torredembarra de l'any 1853 publicat al "*Diario de Barcelona*" i escrit per l'il·lustre periodista torrenc Joan Mañé i Flaquer. En el text, titulat "*Fiesta popular*", Mañé parla de la festa major de Torredembarra d'aquell any i fa una extensa i interessant explicació sobre els castells. L'autor acaba l'article mostrant la seva preocupació per la possible desaparició d'alguns balls i danses de la festa major torrenca: "*Felicito de corazón á mis paisanos por el brillo y atractivo que saben dar á sus fiestas y porque jamás en ellas se altera el orden; pero desearía que no relegaran al olvido al ball de valencians, el de pastorets, el de bastonets y otros que eran un grande adorno de la fiesta y grato entretenimiento para los forasteros*"⁴. Amb aquestes paraules Mañé dóna a entendre que el Ball de Bastons és aleshores una dansa en perill de caure en l'oblit i sembla, doncs, que tingué més protagonisme a començaments del segle XIX o finals del XVIII que no pas posteriorment. Malgrat la preocupació de Mañé i Flaquer, durant la segona meitat del mateix segle XIX el Ball de Bastons va continuar sent present a la festa major de Torredembarra.

Sabem, per una notícia publicada al "*Diario de Villanueva*" i donada a conèixer pel folklorista i músic vilanoví Xavier Orriols, que l'agost del 1855 els bastoners de Vilanova i la Geltrú estaven assajant per actuar a Torredembarra⁵. Segons expliquen Josep Bargalló i Rosalia Gras a la monografia "La festa major de Torredembarra a la segona meitat del segle XIX" sembla ser que, finalment, aquesta actuació no es dugué a terme ja que aquell any se suspengueren les festes torrenques per l'estat d'excepció en que es trobava tot el país.⁶

---

¹ Pujol, Francesc & Amades, Joan: *Cançoner popular de Catalunya. Volum 1: Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música i sonadors*. Elzeviriana. Barcelona, 1936. Citat a: Escola de Grallers de Sitges. *Balls d'Espases i Bastons (2ª part)*. Escola de Grallers de Sitges. Sitges, 1987. pàg.132

² Amades i Gelats, Joan. *Costumari Català, vol.5*. Edita: Salvat Editores. Barcelona, 1950. pàg.15

³ Capmany, Aureli. *El Ball de Bastons de Gelida*. Edita J.Roca Miracle. Barcelona, 1948.

⁴ Mañé i Flaquer, Joan: *Fiesta popular. Diario de Barcelona*, 8-IX-1853

⁵ Escola de Grallers... i Orriols i Sendra, Xavier. *Bastons a Vilanova*. El Cep i la Nansa. Vilanova i la Geltrú, 2002. pàg.31

⁶ Bargalló Valls, Josep i Gras Minguella, Rosalia. *La festa major de Torredembarra a la segona meitat del segle XIX*. Centre d'Estudis Sinibald de Mas, 1988. pàg. 21

Les primeres notícies de l'actuació d'un Ball de Bastons a la festa major de Torredembarra les trobem a la premsa de finals del segle XIX. Gràcies a les investigacions de l'historiador torrenc Lluís Solsona sabem, per una notícia publicada al "*Diario de Barcelona*" l'agost del 1862 que, per la festa major d'aquell any, s'hi preveia l'actuació del "*vall de Bastons, del cercolet, de damas i vells y los chiquets de Valls*".⁷ L'any 1878 el programa de la festa major anuncià l'actuació del ball de "*bastonets ó sea de valencianos*".⁸ Tot i ser avui dues danses clarament diferenciades, és probable que el ball de bastons i el de valencians tinguessin antigament alguna relació més enllà de la semblança en el vestuari, un fet que es dona encara avui en dia i en el que ara no hi entrarem. L'any 1881 una altra notícia publicada al mateix diari ens dona compte de l'actuació dels balls de "*...Diablos, Serrallonga, Sebastiana del Castillo, Bastonets i algunos otros más*".⁹ L'any següent una notícia similar anunciava novament l'actuació de "*...xiquets, balls de la rosaura, pastorets, bastonets, serrallonga y músicas...*".¹⁰

És més que probable que el ball de bastons actués a Torredembarra en moltes més ocasions de les que aquí hem pogut referenciar ja que la premsa de l'època no acostumava a enumerar mai totes les danses que participaven a la festa i sovint les resumien en el sempre indesitjat "*y otros más*".

A finals del segle XIX, coincidint amb un canvi important de model festiu desapareix per complet el ric seguici popular que havia caracteritzat la festa major de Torredembarra durant, almenys, bona part del segle XIX i, amb ell, la presència del ball de bastons a la festa. Aquest fet, explicat abastament en d'altres estudis¹¹, és el resultat dels canvis socials i polítics que vivia el país, de la crisi econòmica de la fil·loxera, de les noves influències culturals i recreatives i, en definitiva, d'una nova manera d'entendre l'oci i la festa. Una decadència festiva que afectà a bona part de les poblacions incloses dins l'anomenada Catalunya Nova i Torredembarra, a diferència d'altres poblacions com Vilafranca, Tarragona o Sitges, no en fou una excepció.

No és fins ben entrat el segle XX que tornem a trobar la presència del Ball de Bastons a Torredembarra. L'any 1920 el programa de festes va preveure l'actuació de "*gigantes y enanos, baile de bastons i grallas*" per al matí del dia 5 de setembre, l'endemà de Santa Rosalia.¹² Una crònica de la festa publicada a la premsa tarragonina ens confirma que "*Dieron también gran realce a las fiestas la brillante banda del regimiento de Almansa, los gigantes y cabezudos y el típico grupo del "Ball de bastonets", que alternaban con las torres levantadas por los mozos de la villa al estilo dels xiquets de Valls*".¹³ Al vespre, els mateixos gegants, nans, ball de bastons, castellers i la banda del regiment d'Almansa, varen actuar en el decurs del que havia de ser un festival d'aviació que s'havia de celebrar a la platja i que finalment es va suspendre.¹⁴ Deu anys més tard, l'any 1930 també hi actuà una colla de bastoners. Una crònica de la festa publicada a "*La Vanguardia*" ens diu que: "*A la salida de oficio fué acompañado el Ayuntamiento por los "Xiquets", "ball de bastonets", "ball de cercolets", gigantes y cabezudos con las tradicionales "grallas" y músicas, reinando gran animación*".¹⁵ Curiosament tant aquest ball de bastonets com

---

⁷ *Diario de Barcelona*, 31-VIII-1862

⁸ *Diario de Tarragona*, 1-IX-1878

⁹ *Diario de Tarragona*, 2-IX-1881

¹⁰ *Diario de Tarragona*, 2-IX-1882

¹¹ Bargalló, Josep i Flores, Raül: *El cicle de Santa Rosalia a Torredembarra (2) Evolució del context festiu (1850-1925)*. Els Balls parlats a la Catalunya Nova (Teatre popular català). Tarragona, 1992. Edicions El Medol i Bargalló Valls, Josep. *Fem festa! La cultura popular i l'evolució del context festiu a Torredembarra (1975-2003)*. L'Aventura Democràtica 1979-2004. Centre d'Estudis Sinibald de Mas, 2004.

¹² *Diario de Tarragona*, 2-IX-1920

¹³ *La Opinión*, 10-IX-1920

¹⁴ *El Baix Penadés*, 11-IX-1920

¹⁵ *La Vanguardia*. 10-IX-1930

el de cercolets no van sortir anunciats al programa oficial de festes. La contractació d'aquestes dues danses va anar a càrrec del Sr. Venanci Mercadé Papiol, un veí de la Torre que aquell any col·laborà de manera extraordinària amb la Festa Major. El consistori municipal deixà constància del seu agraïment en una acta municipal.¹⁶ D'aquesta actuació es conserva una fotografia procedent de l'arxiu de Lluís Solsona publicada en el seu llibre "La festa major de Torredembarra segons la premsa (1849-1950)" que mostra, segons l'autor, la torreta final d'un ball de bastons que malauradament encara no hem pogut localitzar. Un cop més la relació entre el ball de bastons i el de valencians es torna a fer evident.

Tenim constància que en aquesta època el Ball de Bastons de Llorenç del Penedès actuà a Torredembarra en nombroses ocasions. Diversa documentació conservada a l'arxiu municipal ens ha permès documentar l'actuació d'aquesta colla a Torredembarra ininterrompudament des de l'any 1945 fins al 1959. Abans, però, l'any 1941 la premsa tarragonina anuncià l'actuació de "*los balls de bastonets con sus combinaciones*"¹⁷, segurament la colla de Llorenç.¹⁸ L'any 1950, a més, actuaren plegats amb la colla de bastoners del Vendrell. L'any 1954 el "*Ball de Bastons de Educación y descanso del Vendrell*" es va tornar a oferir per participar a la festa major.¹⁹ Amb tot, la comissió de festes va seguir preferint els de Llorenç. El preu que oferien els vendrellencs - 600 pessetes- potser hi va influir, ja que aleshores els de Llorenç cobraven 350 pessetes, poc més de la meitat.

Durant la dècada dels anys 1960 el Ball de Bastons de Llorenç del Penedès seguí actuant, de manera intermitent, per la festa major de Torredembarra. Hi actuà almenys els anys 1961, 1963 i 1966. També ho feu el 1971 i 1972 i, ininterrompudament, des del 1991 al 1996, quan es recuperà el ball local. Fins a aquest any també hi actuaren els balls de bastons d'Altafulla (1974 i 1975), l'Arboç (1981), Vilanova i la Geltrú (1985, 1991 i 1996), Vilafranca del Penedès, Sitges, Cos de Bastoners de l'Esbart Santa Tecla de Tarragona (1992, 1993 i 1996) i La Granada. Durant la dècada dels anys 1980, tot i no sortir al programa des festes, també actuaren, al costat de la colla castellera Nois de la Torre, una colla del Ball de Bastons de Tarragona. Sens dubte, però, la colla del Ball de Bastons de Llorenç del Penedès és la més recordada per la gent de la Torre.

LA RECUPERACIÓ

L'any 1996, des de l'Agrupació de Balls Populars de Torredembarra, s'engegà la recuperació del Ball de Bastons. Aquell mateix any es dugué a terme una crida pública, a través d'uns cartells informatius que anunciaven la intenció de recuperar el ball, que aviat donà els seus fruits. Ràpidament un grup de 19 joves constituí la formació inicial que, després d'assajar durant tot aquell estiu, es presentà el dia 1 de setembre, dins els actes de la Festa Major, amb una cercavila bastonera i amb l'apadrinament del Ball de Bastons de Llorenç del Penedès, el de Vilanova i la Geltrú i el del Cos de Bastoners de l'Esbart Santa Tecla de Tarragona. Part de les despeses ocasionades per la compra de bastons i confecció de vestuari es van sufragar amb la venda de samarretes de la Festa Major i cartells del Ball de Nans. Els primers bastoners de la colla foren: Rosalia Griñó, Marina Ramos, Marta Cortés, Alba Fortuny, Violeta Cabrera, Alba Ramos, Gerard Torres, Trinitat Ortega, Cristina Fornós, Janet Vericat, Elisabeth Castillo, Alba

---

¹⁶ Arxiu Municipal de Torredembarra (AMTO). Acta 19-IX-1930

¹⁷ *Diario Español*. 11-IX-1941

¹⁸ Entrevista a Anton Viñas Miquel. Extreta de:

http://www.balldebastons.com/apartatweb.asp?id=108&tipus=7&id_texte=1614

¹⁹ AMTO. Carta manuscrita.

Blanch, Cristina Rodríguez, Fina Martí, Ma Teresa Carbonell, Gemma Comes, Imma Arnó, Laia Solé i Daniel Cañellas.

La manca absoluta de dades sobre com eren les músiques, coreografies i vestuari de l'antic Ball de Bastons torrenc, van dificultar la recuperació fidel del ball. Finalment el ball torrenc es va configurar seguint la línia –tant coreogràfica com de vestuari- de les colles de bastoners penedesenques. En un primer moment van rebre l'ajut del coreògraf tarragoní Jaume Guasch per tal de confeccionar les primeres coreografies del ball.

El vestuari del Ball de Bastons de Torredembarra es compon de pantalons blancs amb doble sanefa vermella i blava, camisa blanca, faldellí vermell amb triple sanefa blanca, faixa blava, mocador estampat lligat al pit, camalls amb picarols i espadenyas de betes vermelles i blaves. Els balladors ballen en grups de vuit, dels quals el que porta l'estendard, el distingeix el faldellí blau i la faixa vermella. Predominen, doncs, els colors blanc, blau i vermell. Els bastons són fets amb fusta d'alzina i tornejats per Enric Martí de Torrelles de Foix amb una llargada de 44 cm i una amplada de 3'5 cm al cap i de 3 cm a la ma. Els bastons acostumen a anar lligats amb una beta de color blau o vermell que s'utilitza per subjectar-lo millor i evitar que rellisquin de les mans. Les músiques dels balls són composades pels Grallers de la Torre i els mateixos membres del ball. Igualment, les coreografies són també originals del propis balladors. Actualment es ballen 10 figures: El Xotis, la Gallega, la Titaranya, la Rotllana, la Passada, la Creu, la Pallarufra, la Carrascu i la Tarantel·la, aquesta última estrenada enguany. A més de la Pavana –anomenada també ram-ram, per exemple, a l'Arboç-, una dansa tradicional del Penedès apresada dels bastoners de Llorenç del Penedès i que desde el primer dia s'incorporà al repertori torrenc. A més a més, els primers anys es ballaven La Primera i El Patufet. Les músiques són interpretades per una gralla i un timbal. En algunes ocasions la gralla és substituïda pel *grall* o *grallet*, una gralla de mida més petita que sona 1 to i mig més aguda, típica de la zona del camp de Tarragona i Penedès. Totes les melodies comencen amb una introducció que sol ésser dels quatre compassos del motiu principal del tema. Aquesta introducció comença el timbal, marcant un toc d'atenció que avisa de l'inici de la dansa als balladors. Un fet que només es dona en el ball de bastons torrenc.

L'any 1997 es creà una secció infantil del mateix ball que es presentà el dia 31 d'agost, dins els actes de la festa major, amb el Ball de Bastons de Llorenç del Penedès com a colla convidada. Aquest nou grup ben aviat s'incorporà a la formació original i l'any 2000 es creà la secció petita formada per nens i nenes d'entre 6 i 8 anys. Aquest nou grup es presentà el 26 d'agost, dins els actes de la festa major, amb l'apadrinament del Ball de Bastons infantil de Llorenç del Penedès. Actualment doncs el Ball consta de dues seccions.

Des de la seva presentació fins a l'actualitat han realitzat més de 80 actuacions arreu dels Països Catalans així com algunes sortides a l'estranger, a més de les actuacions en totes les festes de Torredembarra. Fora vila destaquen les actuacions a la Festa Major de Martorell (1997 al 1999), la 2a Festa Bastonera de les comarques de Tarragona a Cambrils (2000), a les festes de la Mercè de Barcelona (2000), a la festa dels "Caldereros" de Pamplona (2000), a la Trobada de nacions sense estat d'Amurrio (2001), a Gloucester (Anglaterra) (2005), així com en les darreres Trobades Nacionals de Colles de Balls de Bastons de Catalunya (desde el 2001). L'any 2002 van participar en l'enregistrament del disc compacte "*El Ball de Bastons*", editat pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Actualment és membre de la Coordinadora de Balls de Bastons de Catalunya.

La secció petita del ball ha actuat també a totes les Festes Majors de Torredembarra i cal destacar la seva participació a la 1a Diada infantil de Bastoners celebrada a Castellar del Vallès (2001), l'actuació a la Riera de Gaià apadrinant al nou ball de bastons d'aquella vila (2002) i la trobada de Balls de Bastons del Vendrell (2005).

L'ANIVERSARI

Enguany, doncs, el Ball de Bastons de Torredembarra celebra el seu 10è aniversari. I ho fa organitzant un seguit d'activitats, totes elles relacionades amb el ball de bastons. Per aquest motiu l'Agrupació de Balls Populars de Torredembarra ha editat el tercer conte de la col·lecció "Els dotze morterets" titulat "Bastons de foc", escrit per Rosalia Ciuró i il·lustrat per Àngel Sauret. La samarreta de la festa major,enguany dedicada al ball de bastons, ha estat il·lustrada per la bastonera Cristina Girol. S'ha organitzat una exposició fotogràfica que repassa aquests deu anys de bastons a Torredembarra, una cercavila bastonera amb més de 11 colles i la participació destacada del grup folklòric anglès Gloucestershire Morris Men, un concert amb el grup Txala, l'estrena d'un ball nou, etc. Unes activitats que serveixen per celebrar els 10 primers anys de la recuperació del Ball de Bastons de Torredembarra i que farà, sens dubte, que puguem disfrutar del Ball de Bastons de Torredembarra per molts anys més.

Torredembarra, agost del 2006
David Morlà

Article publicat a:

Diari El Mònic de la Torre. Número 80. 1a quinzena. Torredembarra, setembre del 2006

Actualització: abril del 2007

Ball de Bastons de Llorenç del Penedès a Torredembarra
dècada dels anys 60 del segle XX, 1966?
Fotografia: Anna-Maria Garcia Cantero

Ball de Bastons de Llorenç del Penedès a Torredembarra
4 de setembre del 1966
Fotografia: Joan Esteve Sagués

Ball de Bastons de Torredembarra
4 de setembre del 1996
Fotografia: Arxiu de l'Agrupació de Balls Populars de Torredembarra

Ball de Bastons de Torredembarra
Trobada Nacional a Terrassa, 2006
Fotografia: Gerard Torres Girol